Om Guldbracteater.

Archæologiska Anteckningar,

som

med Vidtberömda Philosophiska Facultetens tillstånd

komma att

under præsidium af

JOH. O. LINDFORS,

Philos. Mag:r, Docens i Rom. Litterat. och Archæol., samt Amanuens vid
Hist. Museum och Mynt-Cabinettet,

offentligen försvaras

ACAD. LUGD. BAT. BIBL.

af

C. O. L. CRAFOORD,
Calmarbo.

I.

Uti Kongl. Carol. Acad. den 6 Junii 1846.

Lund,
tryckt uti Berlingska Boktryckeriet,
1846.

Guldbracteater kallas tunna, i rund form arbetade guldskifvor, hvilka, af större eller mindre diameter (från 6 till ½ tum), på ena sidan äro försedda med typer, dels af något, såsom det vill synas, mystiskt innehåll, dels efterbildande främmande, synnerligen byzantinska mynt. Dock äro föreställningarna, der man skulle vilja antaga dem vara efterlikningar af dylika mynt, vanligen så egendomliga, att man högst sällan, och oftast icke, kan uppgifva originalerna. I kanten utaf dessa bracteater — af hvilka många äro utsirade med inslagna eller utstuckna, eller bådadera, vanligen i cirkelgångar ordnade prydnader kring den egentliga föreställningen i midten — finnes anbragt en ögla, som sannolikt tjenat, att dermed uppträda desamma på band eller kedja kring halsen. *Sjöborg* omnämner och beskrifver, uti *Samlingar för Nordiska Fornälskare, Tom. 2 pag. 122, 123* samt *Fig. 197*, en halskedja med 7 dylika smycken af guld, funnen nära Rörås koppargrufva i Norge.

Beträffande benämningen *bracteat*, må här anmärkas den skillnad, som antages vara mellan Latinska orden *bractea* och *lamina*, den nemligen, att *bractea*, som måhända är beslägtadt med Grekernas *βράχειν*, *sonitum s. crepitum dare, strepere*, braka, knarra — efter det ljud, som uppstår, då man böjer på en tunn metallskifva — betecknar ett tunnare metallbleck, då *lamina* deremot nyttjas, för att utmärka en tjockare metallskifva. Deraf hafva också de gamle definierat *bractea* såsom *tenuissima lamina*.

Dessa märkvärdiga guldskifvor, af hvilka Lunds Academis Historiska Museum för närvarande (Maji 1846) äger endast Sex, hvilka i slutet af denna uppsatts finnas beskrifna och på bifogade planch aftecknade, hafva

sedan längre tider tillbaka med rätta väckt fornforskares stora uppmärksamhet, och tillfölje derutaf äfven varit föremål för mången lärd och skarpsinnig undersökning. För att icke här upptaga allt hvad om dem blifvit skrifvet, hvilket naturligtvis för vår förmåga skulle vara lika omöjligt, som för planen af denna lilla undersökning olämpligt, vilja vi endast, der bevisningen så fordrar, i korthet anföra hvad de män, hvilka med en vidsträcktare lärdom och forskningsförmåga behandlat detta interessanta ämne, ansett sannolikt.

Bland de arbeten utaf Svenska författare i denna väg, som kommit till vår kunskap, må nämnas:

J. Scheffer, *de Orbibus tribus aureis, nuper in Scania erutis e terra, disquisitio antiquaria.* Holmiæ 1675. 8:vo.
Guldstyckena, som här beskrifvas, och äro i träsnitt afbildade, funnos i October månad år 1674 af en bonde vid Wää i Skåne, öfversändes till Konung Carl XI genom Landshöfdingen i Christianstad M. Durell, och förvaras i Kongl. Samlingarna i Stockholm. (Se Iduna, 7:de häftet, pag. 172).

El. Brenner lät, med anledning af en guldbracteat, som fanns vid Alingsås 1695, följande år 1696, jemte dem af Scheffer beskrifna, i koppar sticka denna, utgaf dem på ½ ark med följande korta beskrifnig, den vi ordagrannt lånat ur Warmholtz Bibliotheca Sueo-Gothica, 3 delen, p. 231: "Quatuor hi aurei Orbes ex eo sunt genere, quales Ethnici quondam Reges et Heroes in his Regnis Septentrional. partim tamquam insignia dignitatis ac virtutis, partim etiam Amuletorum loco e collo gesserunt pendulos, qui postmodum una cum eorum ossibus et quibus in vita usi erant armis, aggesta humo, sunt contumulati. Ex his Orbibus tres priores simul cum nonnullis ensibus ac telis ferrugine corrosis, A. 1674 apud Scanos in Wää, qui locus a Christianstadio dimidio distat milliari, a rustico quodam inter arandum sunt reperti, atq. anno seq. a Cl. V. Jo. Scheffero, peculiari ac erudito Commen-

tario descripti et illustrati. Quartus, qui etiam ex auro confectus probiore, et ab ævi injuria integrior est prioribus, sed quod ad impressas attinet figuras, quam proxime ad eos accedit, pondere continet Ducatos sex, cum quinque partibus octavis, estque a milite gregario e terra erutus, A. 1695 haud procul ab Oppido Alingsåsia, in Gothia Occidentali, qui orbis nunc, nec non ceteri tres, in Reg. Antiquit. Archivo asservantur. Istis Orbibus addidi Argenteum ex Gothicis meis Nummum, sub Gothorum Rege quodam in Italia percussum, qui cum eandem propemodum figuras eadem simplicitate et sculpendi ruditate ac Orbes isti Aquilonares exhibeat, haud obscure docet, quam nostrates olim earum, quas in patria exercuerant, artium, etiam apud exteros fuerint tenaces".

N. H. Sjöborg, *Inledning till kännedom af Fäderneslandets Antiquiteter,* Lund 1797, 8:vo, har under Femte Flocken (pag. 188), Bracteater, Medailler och Mynt vidrört ämnet, vid en beskrifning af två guldbracteater, funna vid Raflunda i Skåne, 1781 *). I *Saml. för Nord. Fornälskare,* Tom. 2, pag. 123, omtalas det ofvannämnda Röråsfyndet. Äfven *Numophylaceum Reg. Acad. Lund.* 1802, innehåller några korta notiser.

S—r (Joh. Henr. Schröder) skref, 1817, uti Iduna, 7:de häftet pag. 162—181, en artikel: *Archäologiska Anteckningar rörande de i Svensk jord tid efter annan funna Guld-Bracteater,* som kan anses såsom resultaterna af föregående forskningar i denna väg, och hvilken vi med uppmärksamhet studerat, utan att likväl kunna antaga allt hvad der yttras, hvarföre ock kanske den lärde författaren sjelf numera icke skall tadla oss.

A. Blad har, uti Vitt. Hist. och Antiq. Acad:s Handlingar, X, 207, yttrat åtskilligt anmärkningsvärdt om guldbracteaterna, hvilket vi i det följande komma att utförligare omnämna.

*) Sjöborg angifver tiden för detta fynd 1770—1780, men Liljegren har i Vitt. Hist. och Antiq. Acad:s Handl. XIII delen pag. 200 uppgifvit bestämdt årtalet 1781.

B. E. Hildebrand, *Anteckningar ur Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Akademiens Dagbok samt om de under Akademiens inseende ställda Kongl. Samlingarna för år 1843.* Sthm. 1844, 8:vo, berör som hastigast ämnet.

Vidare veta vi väl, att våra grannar, Danskarna, åtskilliga gånger behandlat detta ämne, ehuru vi icke haft tillfälle till någon nogare bekantskap med andra uppsatser, än dem man sett i *Beskrivelse over Danske Mynt og Medailler Tom.* I med dertill hörande plancher, Kbhn 1791; i tidskrifter, bland hvilka här må nämnas en uti *Nordisk Tidskrift for Oldkyndighet*, 2:t Bind, lemnad beskrifning af ett rikt fynd på Broholm, der bland annat funnos guldbracteater. Att man af H:r Etats-Rådet Thomsen i Köpenhamn länge haft anledning förvänta ett större verk öfver just dylika bracteater, veta vi ock, men hafva deraf endast kommit i tillfälle att se sex st. för många år sedan färdiga tabeller med afritningar, som sannolikt varit till arbetets belysning ernade. För öfrigt finnas korta notiser i *Ledetraad till Nordisk Oldkyndighed*, Kphmn 1843, samt i *Blekingske Mindesmærker fra Hedenold*, af *Worsaae*, Kphmn 1846, pag. 65.

Att Guldbracteaterna helt och hållet tillhöra den Skandinaviska Norden, icke blott så, att de här uteslutande varit begagnade såsom prydnader och stundom (måhända blott i en senare tid) såsom amuleter, utan ock så, att de för detta ändamål här blifvit förfärdigade, är den åsigt, som genom denna undersökning skall försöka bevisas såsom den rätta.

Det har funnits de, som påstått, att guldbracteaterna skulle ursprungligen varit ernade till mynt, och det icke här i Norden, utan genom Greklandsfarare, Väringar och andra blifvit hit införda, och det dels för att gälla såsom mynt, dels att såsom prydnader bäras i halskedjor. Detta antagande tyckes dock temligen bestämdt motsägas af de omständigheter, under hvilka, samt de saker, med hvilka guldbracteater i jorden blifvit funna. Om jemte dessa funnits saker af ädel metall, guld eller silfver, så är det vanligen sådana "Barrer och Ringguld", som uti Nord. Tidskr.

for Oldk., 2 B. pag. 184, omtalas på Broholm vara funna jemte "Bracteater med Öskener", och sällan, så vidt man känner, mynt. Så t. ex. fanns väl i början af detta sekel en guldbracteat bland äldre Svenska mynt uti Skärkinds socken i Östergöthland (Iduna, 7, 176); hvilken omständighet likväl endast tyckes bevisa, det en tillfällighet gjort, att ägaren nedlagt denna bland mynten, derföre att han ansåg den såsom en dyrbarhet eller amulet, hvilken derföre icke var samtidig med mynten.

Man kan således såsom säkert antaga, att bracteaterna tillhöra en tid, då ännu icke myntadt guld, utan guld blott såsom vara i Norden användes. Ty, såsom kändt är, afhöggos dessa guld- och silfver-tenar, som i mängd finnas, till större och mindre stycken vid för sig gående köp eller byte. Om man också skulle vilja antaga såsom prototyper för bracteaterna de byzantinska guldmynt med ögla, som af Väringar anses hemförda till Norden *), och af hvilka i Lunds Kongl. Acad:s samlingar finnes ett med omskrift på adversen: D(ominus) N(oster) THEODOSIVS P(ius), F(elix) AVG(ustus), och hvartill man får anledning af två utaf de bracteater, som på Broholm funnos (Nord. Tidskr. for Oldk. 2 B. pag. 187 fig. 4 och pag. 188 fig. 5) äfvensom af det smycke (l. c. pag. 170), som funnits i jorden någonstädes på Seland, så får man väl icke antaga, att dessa mynt här hemma blifvit ansedda för annat än smycken; hvilket var naturligt hos ett folk, som stod på ett lågt steg af bildning, och i mynt icke såg annat än prydnader, försedda med figurer, porträtter och dylikt. I det hela var den tidens samhällsskick icke nog utveckladt, att få infördt något slags myntsystem; och skulle ock några af bracteaterna och de hit införda byzantinska mynten här blifvit såsom mynt begagnade, så var det blott derföre, att man i dem såg valuta — en klump guld.

Vidare synes sjelfva ämnet, hvaraf de äro arbetade, motsäga deras begagnande såsom mynt; ty, såsom bekant är, bestå de, ehuru kallade

---

*) Jfr. Hildebrand, Anteckningar etc. för 1843 pag. 156.

guldbracteater, af en legering utaf guld och silfver, som af de gamle blifvit kallad *electrum.* Och hvartill denna legering för att få mynt, dertill såväl guld som silfver hvar för sig synes vara af fullgod beskaffenhet? Dessutom tyckas guldbracteaterna helt och hållet sakna charakteren af mynt, och aldrig varit bestämda till cirkulation, emedan man i ett penningerikt land utan tvifvel skulle slagit små tjocka mynt, i ett fattigt deremot, sådant som Norden väl i sig sjelf alltid var (oaktadt hemförda byten från vikings- och härnadståg), och der guldet anses hafva ägt ett 8 till 9 gånger högre värde då, än nu; der skulle man väl utslagit en sådan guldmassa, som den i en bracteat, till många små mynt; en tanka, som ovillkorligen tränger sig på oss vid betraktande af Nordens äldsta mynt.

Det redan omtalade Röråsfyndet, och det smycke utaf byzantinska mynt på en kedja, som fanns på Seland (Nord. Tidskr. for Oldk. 2 B. p. 170) tyckas sätta utom allt tvifvel bracteaters bruk såsom prydnader. När en från främmande länder hemkommen man, en från Constantinopels kejsarehof återvändande Väring uppträdde med ett smycke, sådant som det på Seland funna, så var ju naturligt, att detta skulle kittla i ögonen på mången "fräkn" man, som genom sina bragder på annat håll ansåg sig förtjena en lika utmärkelse, och således antingen af sin konungs nåd eller kanske ock af sina bytens rikedom förskaffade sig tillfälle till en dylik utmärkelse. Men mynt härtill funnos icke så talrikt, derföre förfärdigades här hemma dessa bracteater i likhet med mynten från främmande land, hvarpå de i Nord. Tidskr. for Oldk. 2 B. pag. 187, 188, Fig. 4, 5, redan nämnda äro omisskänneliga bevis. Konsten steg, i det den gjorde sig nationell, och i ställe för att afbilda byzantinska kejsaremynt, hvilkas inskrifter det för de ophilologiske guldsmederna hade sig svårt att återgifva (l. c.), tog man sig före att på bracteaterna anbringa egna föreställningar och sådana inhemska sirater, som den tiden användes på bronzpjeser eller jernredskap. Vi anse nemligen guldbracteaterna såsom förfärdigade och använde i Norden under den så kallade *bronzåldern* och hedna *jernåldern.* Denna mening vinner bekräftelse genom det, som af

H:r Hildebrand, i Anteckningar ur Kongl. Vitt. Hist. och Antiqv. Acad:s Dagbok etc. för 1843, pag. 16 noten, anföres, der det heter: "Det är icke författarens mening, att *alla* jordfynd af guld, som hos oss anträffas, äro från främmande land införda. Man har funnit guldprydnader, i synnerhet i Danmark, uppenbart arbetade i samma smak, som en del till Bronz- och Jern-Åldern hörande fornlemningar, hvilkas inhemska tillverkning kan bevisas. Andra åter äro tydliga, möjligtvis hos oss gjorda, imitationer efter de främmande smycken, som blifvit af utvandrande landsmän, antingen på krigets eller handelns vägar hembragta."

Det är just utaf jemförelse mellan siraterna på guldbracteaterna och dem på bronz- och jernredskap, som man finner ett påtagligt bevis för bracteaternas inhemskhet. Förut må vi likväl afvända det möjligen skeende inkast, att bronz- och jernredskap infördes ju också från främmande land genom invandrande stammar, och således kunna ju ock guldbracteaterna vara utifrån i Norden införda. Väl är det till visshet afgjordt, att en Celtisk invandring införde celtiska bruk och bronzredskap, samt från vester och sydvest förträngde ur-invånarna med sina sedvänjor och stenverktyg; men den Celtiska befolkningen var icke på ett blott genomtåg i Norden, utan kom hit, för att blifva och bo här, och inkräktade åt sig och sina efterkommande de sträckor, öfver hvilka den utbredde sig. Det var således icke blott en generation, som begagnade bronzredskap, utan bruket af dessa räckte genom århundraden, hvarunder många vapen och verktyg hunno både förfärdigas och förbrukas. Man har ju också funnit såväl formar som lemningar efter gjutningar af bronzsaker här i Norden. Celtiska invandringen i Norden skedde från vester och sydvest; bronzbildningen gick öfver Grekland, Italien, Gallien, Brittanien och kom slutligen, tusende år eller mera efter dess flor i Grekland, till Norden. Guldbracteaterna åter antagas utaf dem, som vilja förneka dem skandinavisk infödingsrätt, vara införda genom Greklandsfarare, Jorsalafarare eller Väringar *). Alltså skulle de kommit in den östra vägen, försedda

*) Se Iduná 7, 165—167.

med sirater från en bildning, som för öfver tusende år sedan var förgången i de land, från hvilka de förmenas vara hemförda, och der man dessutom aldrig kännt dylika bracteater. Sådant är otänkbart. Nej, de byzantinska prototyperna, som såsom hedersskänker från Kejsarne i Miklagård af Väringar hemfördes, stötte här på en med deras helt olika smak i konstverk, och måste snart se sig åsidosatta för inhemska idéer, äfven om man skulle vilja medgifva, att de sirater af "mot hvarandra lutande trianglar", som på många bracteater förekomma, skulle vara reminiscenser af dylika på portikens stoder framför slottet i Constantinopel *). — Nu är det visserligen sannt, att man antager icke blott en invandring utaf Celter, utan ock en senare, utaf en annan folkstam, Göther, som, kommande öster och nordost ifrån, först nedsatte sig sunnanskogs i Sverge, samt införde der bruket utaf jern **). Men denna andra invandring hade till följd, att Celterna i tidernas längd så småningom trängdes åter ut ur sina intagna besittningar. Dock, liksom ur-invånarne åt Celterna lemnat qvar efter sig bruket utaf stenvapen, åtminstone såsom amuleter eller trolldomsmedel, så lemnade ock desse till sina mäktigare medtäflare och slutlige öfverherrar i Norden, såsom minne efter sig, ett ännu i jernåldern förekommande temligen utbredt bruk af bronzredskap, likväl med sirater, helt olika dem, som på bronzålderns saker förefinnas.

Närmare må nu dessa sirater på bronz- och jern-redskapen från hedna tiden tagas i betraktande och sammanhållas med dem på guldbracteaterna.

---

*) Jfr. Vitt. Hist och Antiqv. Acad:s Handl. X, **215**.

) Se utförligare härom *Worsaae: Om Forholdet mellem de Skandinaviske folk i Oldtiden*, Kphmn **1844, samt ds. *Blekingske Mindesmærker fra Hedenold*, Kphmn **1846** pag. **47**, på hvilket sistnämnda ställe det heter, "att bronzsaker härröra från Celtiska folk och att våra götiska förfäder strax vid sin invandring medfört kunskapen om jernet", ehuru denna uppgift, som "turde neppe drages i Tvivl", likväl l. c. pag. **70** af författaren sjelf så till vida ändras, att "bronzålderns minnesmärken i det sydliga Skandinavien hänföras till de tidigt der boende Goter och jernålderns till de senare invandrade Svear och Nordmän." — För öfrigt anmärkes i sistnämnde arbete, som innehåller många interessanta iakttagelser, den förut kända, och i den förstnämnda uppsatsen af samme författare närmare omordade gränsskillnaden mellan Svea och Göthaland, som gaf anledning till benämningarna Nordanskogs och Sunnanskogs, likasom Nordanfjells och Sunnanfjells i Norge.